

Journal of Analytic Divinity
International Refereed Journal

E-ISSN: 2602-3792

Haziran/June, 2020/ 4 (1): ss-pp 21/43

Ehl-i Sünnet ve Şîa Hadîs Kaynaklarında Zeynelâbidîn Ali B. Hüseyin ve Rivâyetleri

In The Sources of Ahl As-Sunnah and Shia Hadith Zayn Al-Âbidîn Ali B. Huseyn and His Narrations

Hasan Yerkazan

Doç. Dr., Amasya Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Temel İslam Bilimleri Bölümü, Hadis Anabilim Dalı.

Assoc. Prof. Dr., Amasya University, Faculty of Theology, Department of Hadith,
Amasya, Turkey, hasanyerkazan@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0001-8673-0546>

Makale Bilgisi | Article Information

Makale Türü / Article Type: Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Date Received: Nisan/ April 2020

Kabul Tarihi / Date Accepted: Mayıs/ May 2020

Yayın Tarihi / Date Published: 15 Haziran /15 June 2020

Yayın Sezonu / Pub Date Season: Yaz-Haziran / Summer-June

DOI: <https://doi.org/10.46595/jad.734280>

Cite as / Atıf: Yerkazan, Hasan. "Ehl-i Sünnet ve Şîa Hadîs Kaynaklarında Zeynelâbidîn Ali B. Hüseyin ve Rivâyetleri " *Journal of Analytic Divinity*, 4/1 (June2020): 21-43

İntihal: Bu makale, iThenticate yazılımınca taranmıştır. İntihal tespit edilmemiştir.

Plagiarism: This article has been scanned by iThenticate. No plagiarism detected.

Web: <http://dergipark.gov.tr/jad> | **e-mail to:** editorjand@gmail.com

Copyright © Published by Özcan Güngör, Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, İslami İlimler Fakültesi / Ankara Yıldırım Beyazıt University, Faculty of Islamic Studies, Ankara-Turkey. Bütün hakları saklıdır. / All right reserved.

Öz

Zeynelâbidîn Ali b. Hüseyin, İslâm tarihinin en trajik olaylarından biri olan Kerbelâ hâdisesine şahitlik etmiş ve bu elim faciadan sağ kurtularak Ehl-i beytin maddî ve manevî mirasını sonraki nesillere aktarmış bir şahsiyettir. Yaşamış olduğu sıkıntılar ona büyük tecrübeler kazandırmış, hayatını pasif görünümlü aktif bir mücadele içerisinde sürdürmüştür. Siyasî çekişmelerden uzak durarak ilim ve ibâdet eksenli bir hayat yaşamıştır. Elde ettiği ilmî birikimi, ders halkasına iştirak eden kimselere aktarmıştır. Özellikle babası Hz. Hüseyin ve dedesi Hz. Ali aracılığı ile kendisine ulaşan hadislerin, bir sonraki kuşağa nakledilmesi hususunda önemli bir rol üstlenmiştir. Ondan nakledilen hadisler hem Şîa hem de Ehl-i sünnet hadis kaynakları vesilesiyle günümüze kadar intikal etmiştir. Bu makalede, her iki mezhebin hadis kitaplarında Zeynelâbidîn'den nakledilen hadisler tetkik edilmeye çalışılmıştır. Ayrıca Zeynelâbidîn'in hadisleri kimlerden aldığı, ondan kimlerin hadis dinlediği; nakletmiş olduğu hadislerin Şîa ve Ehl-i sünnet hadis kaynaklarındaki yoğunluğu ve çeşitliliği genel hatlarıyla incelenmiştir. Bu çerçevede hadis tarihinde Zeynelâbidîn'in yeri ve önemi, her iki ekolün hadis kaynakları bağlamında ele alınıp değerlendirilmiştir.

Anahtar Sözcükler: Hadis, Şîa, Ehl-i Sünnet, Zeynelâbidîn, Ehl-i Beyt.

Abstract

Zayn al-Âbidîn Ali b. Huseyn is a person who witnessed the Karbala incident, one of the most painful events in the history of Islam and survived this elimination disaster and passed on the material and spiritual heritage of the Ahl-i beyt to the next generations. The troubles he experienced gave him great experiences and continued his life in a passive-looking active struggle. He lived a life focused on science and worship, avoiding political conflicts. He transferred his scientific knowledge to the people who participated in the course ring. He played an important role in transferring the hadiths that reached him through his father Huseyn and his grandfather Ali, to the next generation. Hadiths narrated from him have been transmitted to the present by means of both the Shia and Ahl al-Sunnah hadith sources. In this article, the hadiths transferred from Zayn al-Âbidîn in the hadith sources of both sects have been tried to be examined who Zayn al-Âbidîn received from the hadiths and who listened from them; The density and diversity of the hadiths that he narrated in the Shia and Ahl al-Sunnah hadiths were examined in general terms. In this context, the place and importance of Zeynelâbidîn in the hadith history has been considered and evaluated within the context of hadith resources of both schools.

Keywords: Hadith, Shia, Ahl al-Sunnah, Zayn al-Âbidîn, Ahl-i Beyt.

Giriş

İslâm tarihinde söz, eylem ve yaşayışıyla insanlığa örnek olan ve yol gösteren çok sayıda büyük şahsiyetler yetişmiştir. Bu kişilerden biri de Kerbelâ şehidi Hz. Hüseyin'in oğlu Zeynelâbidîn Ali b. Hüseyin'dir (ö. 94/712). Zeynelâbidin neredeyse tüm İslâm mezheplerince otorite kabul edilmiş ve saygın bir yere konumlandırılmıştır. Dedesi Hz. Ali (ö. 40/661), amcası Hz. Hasan (ö. 49/669) ve babası Hz. Hüseyin (ö. 61/680) gibi ümmetin gönlünde yer edinmiş, her kesimin saygı ve muhabbetini kazanmıştır. Böyle bir kişinin tüm yönleriyle tanınması ve bilinmesi büyük önemi haizdir.

Zeynelâbidîn'in hayatı ve mücadelesi birçok çalışmaya konu olmuştur. Tespit edilebildiği kadarıyla bu çalışmaların büyük bir kısmı Şîi yazarlarca kaleme alınmıştır. Sünnî âlimlerin Zeynelâbidîn hakkında yapmış oldukları çalışmalar, Şîi âlimlerin ortaya koydukları ile mukayese edildiğinde oldukça sathi kalmaktadır. Şüphesiz Şîilerin bu konuda çok daha fazla eser yazmalarında on iki imâm inancının ve mezhebi aidiyetlerinin etkili olduğu söylenebilir. Zira Şîaya göre imâmlar dinde otorite kabul edildiklerinden dolayı onların yakından tanınmaları icap etmektedir. Ehl-i sünnet nazarında ise Zeynelâbidîn, her ne kadar Ehl-i beyte mensup olması hasebiyle farklı bir konumda değerlendirilse de yaşadığı dönem itibariyle diğer tâbiûn âlimlerle aynı kategoridedir ve fazladan bir ayrıcalığı sahip değildir. Ehl-i sünnet cenahının bakış açısı böyle olduğundan dolayı Zeynelâbidîn ile ilgili müstakil çalışmaların yapılmasına ihtiyaç duyulmadığını söylemek mümkündür.

Zeynelâbidîn, mensup olduğu aile ve yaşadığı dönem itibariyle üzerinde dikkatle durulup incelenmesi gereken bir kişidir. Zira o, Kerbelâ hadisesinden sonra Hz. Hüseyin'in hayatta kalan tek oğludur. Dolayısıyla Ehl-i beytin maddî ve manevî mirasını o devam ettirmiştir. Bu bağlamda hadîslerin tahammül ve edâsı konusunda Zeynelâbidîn'in rolü, hadîs tarihi açısından da büyük önem arz etmektedir.

Zeynelâbidîn, babası ve dedesi aracılığıyla yani ailesinden kendisine tevârüs eden ilmî birikimi sonraki kuşaklara aktarabilmiş midir? Hadîslerin resmî olarak tedvin edildiği sürece yakın bir zaman diliminde yaşaması hasebiyle bu sürece müspet bir katkısı olmuş mudur? Şîa ve Ehl-i sünnet nazarında farklı konumlarda yer alması, ondan nakledilen rivâyetlerin sayısını ve içeriğini etkilemiş midir? Ehl-i beyte uygulanan siyâsî baskılar mezhepler arasında rivâyet yoğunluğuna tesir etmiş midir? Kerbelâ faciasından sonra sürekli takip edilmesi, onun ilmî mirasını aktarmasına engel teşkil etmiş midir? Ondan nakledilen müstakil bir hadîs kitabı var mıdır? gibi soruların cevaplarının verilmesi ve ilim dünyasının hizmetine sunulması gerekmektedir. İşte bu çalışmada bu tür suallerin yanıtları, bir makale boyutu çerçevesinde genel hatlarıyla cevaplandırılmaya çalışılacaktır. Konunun daha iyi bir şekilde anlaşılmasına katkıda bulunması amacıyla öncelikle Zeynelâbidîn'in hayatı, ilmî ve siyâsî mücadelesi, ona nispet edilen eserler hakkında bilgi verildikten sonra hadîs ilmindeki yerine geçilecektir.

1. Hayatı, Mücadelesi ve Eserleri

Ebü Muhammed/Ebü'l-Hüseyin Ali b. Hüseyin kesin olmamakla birlikte 38/659 tarihinde Medine'de dünyaya gelmiştir. Annesi son Sâsânî Kısrasî III. Yezdicerd'in kızı

Şehrbânû'dur.¹ Ali b. Hüseyin, Ehl-i beyt imâmlarının dördüncüsü kabul edilmektedir. Çok ibâdet ettiğinden dolayı ona Zeynelâbidîn, Seyyidü's-sâcidîn, Seccâd ve Zü's-safenât denilmiştir.²

Zeynelâbidîn, dedesi Hz. Ali hayatta iken doğmuştur. Çocukluğunun ilk birkaç yılını dedesiyle geçirmiştir. İlk eğitim ve öğretim faaliyetlerine Ehl-i beyt içerisinde başlamıştır. Amcası Hz. Hasan ve babası Hz. Hüseyin'in terbiyesi altında yetişmiştir. Zaman içerisinde ilim ve irfan konusunda kendisine başvurulmuş bir otorite haline gelmiştir. İlmî birikiminin yanı sıra Ehl-i beyte mensup oluşu ona olan teveccühü arttırmıştır.

Zeynelâbidîn'in en çok dikkat çeken yönü çokça ibâdet etmesidir. İki gözünün arasında secdeden dolayı bir iz oluştuğu nakledilmektedir. Ağlayışı ve duâları ise insanlar arasında meşhur olmuştur. Yürüyerek yirmi kez hacca gittiği rivâyet edilmektedir. Yardıma muhtaç kimselerle ilgilenmek, vefatına kadar onun en büyük uğraşlarından biri olmuştur. Birçok fakirin ihtiyacını kimsenin haberi olmadan gidermeye çalışmıştır. Bu hayır ve hasenat işlerini onun yaptığı ise vefatından sonra anlaşılmıştır.³

Zeynelâbidîn'in en acı günü hiç şüphesiz babası Hz. Hüseyin'in Kerbelâ'da şehit edildiği gündür. O tarihte 23 yaşında olduğu rivâyet edilen Ali b. Hüseyin'in, Kûfe'ye kadar babasıyla birlikte hareket ettiği, ancak Kerbelâ faciasının yaşandığı sırada yaralandığı veya çok hasta olduğundan dolayı yattığı yerden kalkıp savaşa iştirak edemediği rivâyet edilmektedir.⁴ Hz. Hüseyin'i şehit eden İbn Ziyâd'ın (ö. 67/686) ordusu Zeynelâbidîn'i de öldürmek üzere hasta halde yattığı çadırına saldırmışlar, fakat halası Zeynep (ö. 62/682), büyük bir mücadele vererek buna engel olmaya çalışmıştır. Bunun üzerine Zeynelâbidîn'i öldürmekten vazgeçmişler ve onu diğer esirlerle birlikte Kûfe'ye götürmüşlerdir. Zeynelâbidîn, esir olarak getirildiği Kûfe'de etrafında toplanan halka Yezîd (ö. 64/683) ve İbn Ziyâd'ın zulmünü haykırarak ve sözünde durmayıp babasını Kerbelâ'da yalnız bırakan Kûfelileri de çok sert bir dille eleştirmiştir. Daha sonra esirlerle birlikte Şâm'a gönderilmiştir.⁵

Esirler Şâm'a getirildiklerinde şehirde zafer coşkusu oluşturulmaya çalışılmıştır. Ancak halk, savaşta kimin haklı kimin haksız olduğunun tam olarak farkına varamamıştır. Mescitte kalabalık içerisinde biri kalkıp Yezîd'in yaptıklarını övdüğü sırada, Zeynelâbidîn, ailesi hakkında söylenen haksız sözlere dayanamayıp konuşma yapmak istemiştir. Yezîd, halk kitlesi içerisinde bu talebe engel olmamış ve Zeynelâbidîn'in etkileyici hitabı insanlar üzerinde tesirli olmaya başlayınca, Yezîd bu durumdan endişe etmiş ve müezzine işaret ederek hemen ezan okumasını istemiştir. Böylelikle Yezîd,

¹ Şehrbânû, Hz. Ömer döneminde İran ile yapılan savaşlar sonunda esir düşmüştür. Hz. Ali, onu oğlu Hüseyin ile evlendirmiştir. Bk. Ebü'l-Abbâs Şemsüddîn Ahmed b. Muhammed İbn Hallikân, *Vefeyâtü'l-a'uyân ve enbâ'ü ebnâ'iz-zamân*, thk. İhsan Abbâs (Beirut: Dâru Sâdir, 1970), 3/266.

² Ahmet Saim Kılavuz, "Zeynelâbidîn", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2013), 44/365-366; Ebû Abdullâh Muhammed b. Sa'd b. Menî', *eş-Tabakât*, thk. Ali Muhammed Ömer (Kahire: Mektebetü'l-Hancî, 2001), 7/209.

³ Ayrıntılı bilgi için bk. Ebü'l-Haccâc Yusuf b. Abdirrahmân el-Mizzî, *Tehzibü'l-kemâl fi esmâ'ir-ricâl*, thk. Beşşâr Avvâd Ma'rûf (Beirut: Müessesetü'r-Risâle, 1980), 20/383-404.

⁴ İbn Sa'd, *eş-Tabakât*, 7/219.

⁵ İbn Sa'd, *eş-Tabakât*, 7/210.

Zeynelâbidîn'in konuşmasına dolaylı bir yoldan mâni olmaya çalışmıştır. Yezîd, Şâm'da işlerin tersine dönmesinden korktuğundan dolayı Zeynelâbidîn ile birlikte diğer esirlerin Medine'ye gönderilmesini emretmiştir. Halkın tepkisinden korkan Yezîd, ona Medine'de ihtiyaç duyduğu her şeyi kendisine bildirmesini istemiştir. Ancak Zeynelâbidîn, Medine'de kaldığı dönemde sürekli Emevîler tarafından takip edilmiştir. Hatta Kerbelâ öncesinde Ehl-i beyte sevgilerini izhâr edenler, korkularından Zeynelâbidîn'den uzak durmuşlardır.⁶

Zeynelâbidîn, insanların Ehl-i beyte vefasızlığı sebebiyle ilk zamanlarda halkın içine çok fazla karışmadan uzlet içerisinde bir hayat yaşamayı tercih etmiştir. Şehrin dışında badiyede kıldan bir çadır kurduğu ve orada yaşadığı rivâyet edilmektedir.⁷ Muhtemelen bu şekilde görünerek çok fazla dikkat çekmemeye çalışmıştır. Bunu da onun stratejisi bağlamında değerlendirmek mümkündür. Zira dedesi ile başlayıp babası ile birlikte devam eden trajik hâdiseler, ona hayatî tecrübeler kazandırmıştır. Daha önce aile büyüklerinin başına gelen sıkıntıların, kendi başına gelmemesi için hayatı boyunca azami gayret göstermiştir. Hatta bu bağlamda bazı kimseler tarafından da eleştirilmiştir. Rivâyet edildiğine göre, hac yapmak üzere Mekke yolundayken bir zât, Zeynelâbidîn'e "Cihadı ve onun zorluğunu bırakıp hacca gidiyorsun. Allah Teâla "Şüphesiz Allah, mü'minlerden canlarını ve mallarını, kendilerine vereceği cennet karşılığında satın almıştır." (Tevbe, 9/111) âyetini okuyunca, Zeynelâbidîn ""Bunlar, töbe edenler, ibâdet edenler..." (Tevbe, 9/112) şeklinde devam eden âyetin devamını da oku demiş." Daha sonra "Âyetin belirttiği evsafı kişiler ortaya çıkınca, biz cihattan geri durmayız." demiştir.⁸

Zeynelâbidîn zaman içerisinde siyasî ortam sakinleşince, Medine'de insanların içinde yaşamaya başlamıştır. O, hayatı boyunca pasif görünümü aktif bir mücadele içinde olmuştur. Siyasî çatışmalardan ziyade ilimle, fikirle ve karizmatik kişiliği ile mücadele etmiştir. Onurlu duruşu, halk arasında ona olan teveccühü arttırmıştır.

Zeynelâbidîn hayatı boyunca Kerbelâ'da ailesinin yaşamış olduğu hâdiseyi unutamamıştır. Bu olaydan çok büyük dersler çıkarmıştır. Bu çerçevede Harre ve Muhtâr es-Sakafî (ö. 67/687) olaylarının içerisinde olmayarak Ehl-i beyt ailesinin hayatta kalmasını ve neslinin devam etmesini sağlamıştır. Şayet bu hâdiseler içerisinde yer alsaydı, Ehl-i beytin tamamen yer yüzünden silinmesine sebebiyet verebilirdi. Bu durum onun olayları ve zamanı iyi bir şekilde okuduğunu ve tedbirli davrandığını göstermektedir.

İlim, ibâdet, infak, duâ, secde ve yakarış Zeynelâbidîn'in hayatının merkezinde yer almıştır. Birçok kimse onun ilim halkasına dahil olmuş ve birikiminden istifade etmiştir. Medine'de Emevîlere karşı siyasî mücadele verme hususunda şartların müsait olmadığını bildiği için daha çok ilim ve ibâdet ile iştigal etmiştir. Ancak aktif siyasî bir hayat içerisinde olmamasına rağmen sürekli Emevîlerin gözetimi ve takibi altında olmuştur. Onun bu şekilde sessiz duruşu dahi Emevîleri tedirgin etmiştir. Ayrıca Resûlullah'ın (sav) kılıcının da Zeynelâbidîn'de oluşu başka bir cihetten Emevîleri endişeye sevk etmiştir. Çünkü kılıç, Ehl-i beytin manevî gücünün sembolik bir göstergesi olarak yorumlanmaya açık olmuştur. Hatta Zeynelâbidîn, Şâm'dan Medine'ye geldiğinde, Misver b. Mahreme (ö. 64/683), Emevîlerin ondan bu kılıcı alabileceklerini söyleyerek, kendisine emanet ettiği takdirde

⁶ Ayrıntılı bilgi için bk. Muhammed Rıza el-Hüseyinî el-Celâli, *Cihâdu'l-İmâmi's-Seccâd* (b.y.: Dâru'l-Hadîs, 1418), 42-60.

⁷ Celâli, *Cihâdu'l-İmâmi's-Seccâd*, 61.

⁸ Zeynelâbidîn Ebû Muhammed Ali b. el-Hüseyin, *Müsnedü'l-İmâmi's-Seccâd*, thk. eş-Şeyh Abdulazîz el-'Utâridî (Tahran: İntişâratu 'Utârid, 1379), 1/80.

canı pahasına onu koruyacağına dair söz vermiştir.⁹ Kılıcın yanı sıra Resûlullah'ın (sav) zırhının da onda olduğu rivâyet edilmektedir.¹⁰

Müslümanlar, tarihin her döneminde Ehl-i beyte sevgi ve muhabbet duymuşlardır. Zaman zaman bu sevginin abartıldığı da olmuştur. Hatta bu durum Zeynelâbidîn'e karşı dahi gösterilmiştir. Yahya b. Saîd'den (ö. 143/760) nakledildiğine göre, Zeynelâbidîn şöyle demiştir: "Ey İnsanlar! Bizi İslâm sevgisi ile sevin. Sevginiz böyle (abartılı) devam ettikçe bize utanç kaynağı olur."¹¹ Zeynelâbidîn, kendisini insanlardan farklı bir konumda değerlendirmemiş, hatta bir cariye ile evlendiğinde onu ayıplayanlara, o, Hz. Peygamber'in (sav) uygulamalarını örnek göstererek onun rehberliğinde hayatını sürdürdüğünü bildirmiştir.¹² Bu tür yaklaşımları ile Emevîler döneminde yeniden başlayan insanlar arasında üstünlük yarışına karşı olduğunu ve bu yersiz rekabeti onaylamadığını göstermiştir.

Birçok kimse onun faziletini dile getirmiştir. İbn Şihâb ez-Zührî (ö. 124/742), ondan daha fakih bir kimseyi¹³ ve faziletli bir Kureyşliyi görmediğini;¹⁴ kendisine karşı iyilik yapma hususunda insanların en büyüğü olduğunu dile getirmiştir.¹⁵ Zührî, onun az sayıda hadîs naklettiği söylemektedir.¹⁶ Ancak bu azın ölçüsünün ne olduğu tam olarak bilinmemektedir. Zira çok sayıda hadîsin, ondan nakledildiği bu çalışmada da görülmüştür. Ayrıca Zeynelâbidîn, ilim ve fıkıh bakımından ümmetin en faziletliyelerinden kabul edilmiştir.¹⁷

Zeynelâbidîn, daha önce de belirtildiği üzere Emevîler tarafından sürekli gözetim altında tutulmuştur. Ancak o takip ettiği stratejisi ile idarecilerle sürtüşme ve polemik içerisine girmeden farklı bir kulvarda mücadelesini sürdürmüştür. Hatta Muhtâr es-Sekâfî'nin kendisine gönderdiği 100 bin dirhemi (veya dinarı) kabul etmemiş, fakat korktuğundan dolayı bunu geri göndermemiş ve yanında muhafaza etmiştir. Muhtâr öldürüldüğünde, Abdülmelik b. Mervân'a (ö. 86/705) bir mektup yazarak bu durumu ona bildirmiştir. Abdülmelik de o parayı alıp kabul etmesini istemiştir.¹⁸

Bu bağlamda genel olarak bakıldığında Zeynelâbidîn'in Mervanîlerle herhangi bir sorun yaşamadığı görülmektedir. Hatta Mervân b. Hakem (ö. 65/685) Medine'de iken Zeynelâbidîn'e Cemel vakasında dedesi Hz. Ali'den büyük iyilik gördüğünü ve ona biat

⁹ Bk. Ebû Abdullâh Muhammed b. İsmâ'îl el-Buhârî, *el-Câmi'u'l-Musnedu's-Şâhihu'l-Muhtasar*, thk. Muhammed Zuheyr en-Nâsir (Beirut:Dâru Tavkî'n-Necât, 1422), "Humus", 5 (No: 2943).

¹⁰ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 1/419.

¹¹ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 7/212.

¹² İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 7/212.

¹³ Ya'kûb b. Süfyân el-Fesevî, *el-Ma'rife ve't-Târîh*, thk. Ekrem Dîyâ el-Umerî (Beirut: Müessesetü'r-Risâle, 1981), 1/544.

¹⁴ Ebû Bekir Ahmed b. Ebî Haysame, *et-Târîhu'l-Kebîr*, thk. Salâh b. Fethî (Kahire: el-Fârûku'l-Hadisiyye, 2006), 2/914.

¹⁵ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 7/212.

¹⁶ Ebû Hafs Ömer b. Ahmed İbn Şâhîn el-Bağdâdî, *Târîhu Esmâi's-sikât*, thk. Muhammed b. Ali el-Ezherî (Kahire: el-Fârûku'l-Hadisiyye, 2009), 1/194.

¹⁷ Ebû'l-Muzaffer Yahyâ b. Hubeyre, *el-İfşâh 'an Me'âni's-Şihâh*, thk. Fu'âd 'Abdulmun'im Ahmed, (Riyad: Dâru'l-Vatan, 1417), 7/111.

¹⁸ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 7/ 211.

ettiğini söylemiştir.¹⁹ Mervan, Hz. Hüseyin ile de iyi ilişkiler içerisinde olmuştur. Rivâyet edildiğine göre, Hz. Hüseyin şehit olmadan önce Mervan'dan dört bin dinar istemiş, ancak Mervan elinde bu miktar olmadığından dolayı ona bu parayı verememiştir. Daha sonra imkânı olunca, bunu Zeynelâbidîn'e teklif etmiş, o da kabul etmiştir.²⁰

Zeynelâbidîn, kapısına gelen hiç kimseyi geri çevirmemiş, hatta bir şey infak edeceği zaman önce onu öpüp sonra fakirlere verdiği rivâyet edilmektedir.²¹ Namaza verdiği önemden dolayı abdest alıp hazırlık yaptığında Allah Teâla'nın huzuruna çıkma heyecanı ile yüzünün sarardığı nakledilmektedir.²² Geceleri kimse görmeden fakirlere sırtında ekmek taşımaya çalışmıştır.²³ Her kesimden insanlarla bir arada olmuş ve onlardan istifade etmiştir.²⁴

Zeynelâbidîn, Yezid b. Muaviye (ö. 64/683), Muaviye b. Yezid (ö. 64/684), Mervan b. Hakem (ö. 65/685), Abdülmelik b. Mervan (ö. 86/705), Velid b. Abdilmelik b. Mervan (ö. 96/715) ve Hişam b. Abdilmelik (ö. 125/743) döneminde yaşamıştır.²⁵ Hişam b. Abdilmelik'in yemeğine koydurduğu bir zehirden dolayı âhirete irtihal ettiği rivâyet edilmektedir. 94/712 tarihinde vefat eden Zeynelâbidîn, Medine'de Bakî mezarlığına amcası Hz. Hasan'ın yanına defnedilmiştir. Vefat ettiği yıl Medine'de Ebû Bekir b. Abdullah, Saîd b. el-Müseyyeb ve Urve b. ez-Zübeyr gibi çok sayıda fakih vefat ettiğinden dolayı bu yıla "senetü'l-fukahâ" adını verilmiştir.²⁶

Zeynelâbidîn vefat ettiğinde geride büyük bir ilmî miras bırakmıştır. Çocukları Muhammed el-Bakır (ö. 114/733) ve Zeyd (ö. 122/740) onun mücadelesini devam ettirmişlerdir. Muhammed el-Bakır'ı, İmâmiye Şîası; Zeyd'i ise Zeydiye olarak bilinen mezhep kendilerine öncü kabul etmiştir. Zeynelâbidîn'den tevârüs eden ilmin büyük bir kısmı, bu iki çocuğu aracılığı ile bir sonraki nesle aktarılmıştır.

Çocuklarının yanı sıra çok sayıda kişi Zeynelâbidîn'in ilim meclisine iştirak etmiştir. Onun ders halkasına katılan ve ondan hadîs dinleyenlerin bir kısmının ismi şöyledir: Habîb b. Ebî Sâbit, el-Hakem b. Uteybe, Hakîm b. Cübeyr, Zeyd b. Eslem, Zeyd b. Ali b. el-Hüseyin, Ebû Hâzım Seleme b. Dînâr el-Medenî, Tâvus b. Keysân, Âsım b. Ubeydullah b. Âsım, Âsım b. Ömer b. Katâde, Ebû'z-Zinâd Abdullah b. Zekvân, Abdullah b. Ali b. el-Hüseyin, Abdullah b. Müslim b. Hürmüz, Ubeydullah b. Abdurrahmân b. Mûhib, Ali b. Zeyd b. Cüd'ân, Ömer b. Ali b. el-Hüseyin, Ömer b. Katâde b. en-Nû'mân, Amr b. Dînâr, el-Kâsım b. Avf eş-Şeybânî, el-Ka'ka' b. Hakîm, Ebû'l-Esved Muhammed b. Abdurrahmân b. Nevfel, Ebû Cafer Muhammed b. Ali b. el-Hüseyin, Muhammed b. el-Furât et-Temîmî,

¹⁹ Sa'îd b. Mansûr, *es-Sünen*, thk. Sa'd b. Abdullah b. Abdilaziz Âl Humejd (Riyad: Dâru'l-Useymî, 1414), 2/ 337.

²⁰ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 7/212.

²¹ Ahmed b. Hanbel, *ez-Zühed*, thk. Yahyâ b. Muhammed Sûs (Kahire: Dâru İbn Receb, 2003), 306.

²² Ahmed b. Hanbel, *ez-Zühed*, 608.

²³ Ebû Ahmed Hamid b. Maḥled İbn Zenceveyh el-Ḥorasânî, *Kitâbu'l-Emvâ*, thk. Şâkir Zeyb Feyyâd, (Riyâd: Merkezu'l-Melik Faysal, 1986), 766.

²⁴ Ebû Dâvûd Süleymân b. el-Eş'as es-Sicistânî, *ez-Zühed*, thk. Ebû Temîm Yâsir b. İbrahim, Ebû Bilâl Ganîm (Hilvân: Dâru'l-Mişkât, 1993), 362.

²⁵ Zeynelâbidîn'in Emevîler ile ilişkisi hakkında bk. Enes Ensar Erbay, "Zeynelâbidin Ali b. Hüseyin ve Emevî Halifeleriyle İlişkileri", *Edebali İslâmiyat Dergisi* 2/4 (Kasım 2018), 111-138.

²⁶ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 7/218; Ebû Amr Ḥalife b. Ḥayyât el-Uşfurî, *Târîhu Ḥalife b. Ḥayyât*, thk. Ekrem Dîyâ el-Umerî (Dimeşk, Beyrut: Dâru'l-Ḳalem, Mu'essesetu'r-Risâle, 1977), 304; Ahmed b. Hanbel, *el-İtel ve Ma'rifetü'r-Ricâl*, thk. Muhammed b. Ali el-Ezherî (Kahire: Dâru'l-Fârûḳ, 2013), 3/210.

Muhammed b. Müslim b. Şihâb ez-Zührî, Muhammed b. Hilâl el-Medenî, Mesud b. Mâlik b. Mabedülesedî, Müslim el-Batîn, el-Minhâl b. Amr Nasr b. Evs et-Tâî, Hişâm b. Urve Yahya b. Saîd el-Ensârî, Ebû Hamze es-Sümâlî, Ebü'z-Zübeyr el-Mekkî ve Ebû Seleme Abdurrahmân b. Avf.²⁷

Bilindiği kadarıyla Zeynelâbidîn'e ait bir hadîs mecmuası bulunmamaktadır. Bu çalışmada da ele alınacağı üzere onun nakletmiş olduğu hadîsler hem Şîî hem de Sünnî râviler aracılığı ile günümüze kadar intikal etmiştir. Ancak ona nispet edilen bazı kitaplar bulunmaktadır. Zeynelâbidîn'e ait olduğu kabul edilen eserlerin isimleri ve özellikleri şöyledir:

a. *Dîvânu'l-İmâmi's-Seccâd;*

Dîvânu'l-İmâmi's-Seccâd, bir şiir kitabıdır. Hikmet, vaâz, terhîb ve terğîb gibi konuları içermektedir. Şiirin gücünden istifade edilerek verilmek istenen mesaj daha güçlü bir şekilde takdim edilmeye çalışılmıştır. Bu eserde şiirler vesilesiyle muhatapların ahlâkî, fikrî ve kültürel seviyesinin yükseltilmesine çalışıldığı görülmektedir. Bu kitabın, farklı kütüphanelerde çok sayıda nüshası bulunmaktadır. Mâcid b. Ahmed el-Atıyye, ulaşabildiği nüshaları bir araya getirerek tahkikini yapmıştır.²⁸ *Dîvânu'l-İmâmi's-Seccâd*'da toplam 372 beyit bulunmaktadır. Bu divânın, Zeynelâbidîn'e aidiyeti noktasında kesin bir bilgiye ulaşılamamıştır. Ehl-i beyt mensupları arasında şiir yazma geleneği bulunmaktadır. Bu çerçevede Zeynelâbidîn'in de divânının olması ihtimal dahilindedir.

b. *eş-Sahîfetü'l-kâmiletü's-Seccâdiyye;*

eş-Sahîfetü'l-kâmiletü's-Seccâdiyye olarak da isimlendirilen bu eser, bir duâ mecmuasıdır. İçerisinde toplam 54 duâ bulunmaktadır.²⁹ *eş-Sahîfetü'l-kâmiletü's-Seccâdiyye*'nin senesinde kopukluk olsa da Şîâ nazarında bu eserin Zeynelâbidîn'e ait olma hususunda herhangi bir şüphe bulunmamaktadır.³⁰ *es-Sahîfetü's-seccâdiyye*, küçük bir duâ mecmuası olmasına rağmen içerisinde itikât, ibâdet, güzel ahlâk, edep ve ilim gibi konuları içeren öğretici bir kitaptır. Çok sayıda şerhi ve farklı dillere tercümesi yapılmıştır. Ayrıca Zeynelâbidîn'e ait olduğu düşünülen ancak bu eserde yer almayan duâlar, *eş-Sahîfetü's-şâniye/şâlise / râbi'a* şeklinde başka kitaplarda bir araya getirilmiştir.³¹

c. *Risâletü'l-hukûk;*

Zeynelâbidîn'e nispet edilen bu eserde, 50 maddede insanın Rabbine, kendine, komşusuna, arkadaşlarına vs. karşı haklarının neler olduğu hakkında bilgiler verilmektedir. Bu yapıtı, öğrencilerinden Ebû Hamza es-Sümâlî (Sabit b. Ebu Safiye) (ö.

²⁷ Mizzî, *Tehzîbü'l-kemâl fî esmâi'r-ricâl*, 20/383.

²⁸ Zeyneâbidîn Ali b. Hüseyin, *Dîvânu'l-İmâmi's-Seccâd*, thk. Mâcid b. Ahmed el-Atıyye (Beyrut: Müessesetü'n-Nûr, 2002)

²⁹ Zeyneâbidîn Ali b. Hüseyin, *es-Sahîfetü'l-kâmiletü's-Seccâdiyye*, thk. Es-Seyyid Muhammed el-Bâkır (Beyrut: Müessesetü'l-A'lâ, ts.); Eserin Türkçe tercümesi bk. Zeynelâbidîn Ali b. Hüseyin b. Ali, *eş-Sahîfetü's-Seccâdiyye*, trc. Seyyid Seccad Hüseyini (İstanbul: Sekaleyn Yayınevi, 1997).

³⁰ Ali Nâsiri, *Hadîs İlimlerine Giriş*, trc. Muhammed Mehti Turan (İstanbul: el-Mustafa Yayınları, 2014), 55.

³¹ Kılavuz, "Zeynelâbidîn", 44/365-366.

150/767) nakletmiştir. *Risâletü'l-hukûk*, Şeyh Saduk'un (ö. 381/991) eserlerinde bulunmaktadır.³²

d. *Risâletün fi'z-Zühâ;*

Zeynelâbidîn'e ait olduğu rivâyet edilen bu eseri de öğrencilerin Ebû Hamza es-Sümâlî rivâyet etmiştir. Bu risâle Küleynî'nin (ö. 329/941) *el-Kâfi* isimli eserinde yer almaktadır.³³

Yukarıda isimleri belirtilen kitaplar dışında ona nispet edilen *el-Münâcât*, *el-Mev'îza*, *et-Tezkire* isimli eserler de bulunmaktadır.³⁴ Farklı kitap ve mecmualarda bulunan bu yapıtları, Cafer Abbâs el-Hârî, *Belâğatu'l-İmam Zeynelâbidîn* isimli çalışmada bir araya getirmiştir.³⁵ Ayrıca Seyyid Muhammed el-Hulv, Zeynelâbidîn'e ait münâcâtları *Şerhu'l-Münâcâti'l-hamse aşer* isimli eserde tedvin ve şerh etmiştir.³⁶

Zeynelâbidîn'in hayatı, mücadelesi ve eserleri hakkında genel hatlarıyla bilgi verilmeye çalışıldı. Bir sonraki başlıkta Ehl-i Sünnet ve Şîa kaynaklarında yer alan bilgiler çerçevesinde onun hadîs literatüründeki yeri incelenip değerlendirilecektir.

2. Hadîs Literatüründe Zeynelâbidîn

Zeynelâbidîn, hem Ehl-i sünnet hem de Şîa mezheplerine mensup kimselerin değer verdiği bir şahsiyettir. Ona, dedesi ve babasında olduğu gibi her kesimden Müslümanlar saygı duymakta ve itibar etmektedirler. Ancak dindeki yeri konusunda mezhepler arasında bir ittifak mevzu bahis değildir. Zira Şîa, Ehl-i beyt imâmının dördüncüsü olarak kabul ettikleri Zeynelâbidîn'in söz ve fiillerini dinde delil ve bağlayıcı olarak kabul etmektedir. Ehl-i sünnete göre ise Zeynelâbidîn, tâbiûn âlimlerden biri olup ayrıcalıklı bir yere sahip değildir. Fakat Ehl-i beyte mensup oluşu onun rivâyetlerini çok daha kıymetli hale getirdiğini söylemek mümkündür.

Aşağıda hadîs tarihinde önemli bir yere sahip olan Zeynelâbidîn'in Ehl-i sünnet ve Şîa kaynaklarındaki rivâyetleri tetkik edilecektir. Her iki mezhebe mensup âlimlerin kaleme almış oldukları hadîs kitaplarında Zeynelâbidîn'den nakledilen rivâyetlerin sayısı, yoğunluğu ve kaynaklarının neler olduğu sorusunun cevabı bulunmaya çalışılacaktır.

2.1. Ehl-i Sünnet Hadîs Kaynakları

Zeynelâbidîn'in güvenilirliği hadîs tarihinde herhangi bir tartışmaya konu olmamıştır. Sika, me'mûn ve verâ gibi ta'dil lafızlarıyla tavsif edilmiştir.³⁷ Zehebî (ö.

³² Bk. Şeyh Saduk Muhammed b. Ali b. el-Hüseyin b. Mûsâ b. Bâbeveyh, *el-Hisâl*, thk. Ali Ekber el-Gaffârî (Kum: Müessesetü'n-Neşri'l-İslâmî, 1362), 564-570; *Risâletü'l-hukûk*, Türkçeye tercüme edilmiştir. Bk. Zeynelâbidîn Ali b. Hüseyin, *Hukuk Risâlesi*, trc. Abdülaziz Hatip (İstanbul: Nesil Yayınları, 2010).

³³ Bk. Muhammed b. Yakûb el-Küleynî, *el-Kâfi* (Beyrut: Menşüretü'l-Fecr, 2007), 8/12-14.

³⁴ Bk. Fuat Sezgin, *Târîhu't-türâsi'l-Arabî*, trc. Mahmûd Fehmî Hicâzî vd. (Riyad: Câmiatu İmâm Muhammed b. Suud, 1982-88), 1/23-29.

³⁵ Cafer Abbâs el-Hârî *Belâğatu'l-İmam Zeynelâbidîn*, (Kum: el-Mecmeu'l-Âlemî li-Ehl-i Beyt, 1423).

³⁶ Bk. Seyyid Muhammed el-Hulv, *Şerhu'l-Münâcâti'l-hamse aşer* (b.y.: el-Atemetü'l-Abbâsiyyetü'l-Mukaddese, 2016)

³⁷ Bk. Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemal*, 20/38.

748/1348) onu huffâz-ı kibardan kabul etmektedir.³⁸ Hâfız olarak değerlendirilmesi, onun çok sayıda hadîs naklettiğini göstermektedir. Ehl-i Sünnet temel hadîs kaynaklarında Zeynelâbidin Ali b. el-Hüseyin aracılığı ile nakledilen çok sayıda hadîs bulunmaktadır. Aşağıdaki tablo-1’de tespit edilebildiği kadarıyla Ehl-i Sünnet kaynaklarında Zeynelâbidin vasıtasıyla nakledilen hadîslerin sayısı yer almaktadır.

Tablo-1: Ehl-i Sünnet Kaynaklarında Zeynelâbidin Vasıtasıyla Nakledilen Rivâyetlerin Sayısı

No	Kaynak	Rivâyet Sayısı
1	<i>el-Musannef</i> / İbn Ebi Şeybe	49
2	<i>el-Müsned</i> / Ahmed b. Hanbel	45
3	<i>Sahîh-i Buhârî</i> / Buhârî	28
4	<i>el-Müstedrek</i> / Hâkim	28
5	<i>el-Musannef</i> / Abdurrezzâk	24
6	<i>Sahîh-i Müslim</i> / Müslim	14
7	<i>es-Sahîh</i> / İbn Hibbân	14
8	<i>es-Sünen</i> / Dârekutnî	14
9	<i>el-Müstahrec</i> / Ebû Avâne	14
10	<i>es-Sahîh</i> / Huzeyme	9
11	<i>es-Sünen</i> / İbn Mâce	8
12	<i>es-Sünen</i> / Ebû Dâvud	7
13	<i>es-Sünen</i> / Nesâî	7
14	<i>es-Sünen</i> / Tirmizî	6
15	<i>es-Sünen</i> / Dârimî	6
16	<i>el-Muwatta</i> / Mâlik	5

Yukarıdaki tabloda yer alan bilgilere göre, başta Buhârî (ö.256/870) ve Müslim’in (ö. 261/875) *Sahîh*leri olmak üzere temel hadîs kaynaklarının neredeyse tamamında Zeynelâbidin Ali b. el-Hüseyin aracılığı ile nakledilen rivâyetlerin bulunduğu görülmektedir. En çok rivâyetin İbn Ebî Şeybe’nin (ö. 235/849) *Musannef*i ile Ahmed b. Hanbel’in (ö. 241/855) *Müsned*’inde olduğu tespit edilmiştir. Sünen türü eserlerdeki rivâyet sayısının diğer eserlere göre daha düşük olduğu dikkat çekmektedir.³⁹ Bu çerçevede Ehl-i sünnet hadîs kaynaklarında Zeynelâbidin’den nakledilen fıkıh içerikli rivâyetlerin sayısının az olduğunu söylemek mümkündür. Tabloda isimleri belirtilen hadîs kaynaklarının dışında Taberânî’nin (ö. 360/971) ve Beyhakî’nin (ö. 458/1066) eserlerinde de Ali b. el-Hüseyin’in nakletmiş olduğu hadîsler bulunmaktadır. Bu eserlerdeki rivâyetler

³⁸ Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed ez-Zehabi, *Tezkiretü’l-huffâz*, thk. Zekeriya Umeyrât (Beyrut: Dâru’l-Kütübi’l-İlmiyye, 1998), 1/59.

³⁹ Rivâyet sayıları hesaplanırken dijital hadîs programlarından (el-Mektebetü’ş-Şâmile, el-Câmi’ li’l-Hadîsi’n-Nebevî) istifade edilmiştir. Küçük bazı hataların olması ihtimal dahilindedir.

kendilerinden önce kaleme alınan kitaplardaki hadîslerle büyük ölçüde benzerlik içerdiğinden dolayı burada hesaba dâhil edilmemiştir. Ayrıca tablo-1’de yer alan rivâyet sayıları, mükerrerleri ile birlikte hesaplanmıştır. Tekrarlar çıkarıldığında rivâyet sayısının azalacağını söylemek mümkündür. Meselâ Buhârî, aşağıda yer alan hadîsi dört farklı yerde nakletmiştir. Hadîs şöyledir:

حدثنا إسماعيل بن عبد الله ، قال : أخبرني أخي ، عن سليمان ، عن محمد بن أبي عتيق ، عن ابن شهاب ، عن علي بن الحسين رضي الله عنهما : أن صفية بنت حبي ، أخبرته ح وحدثنا علي بن عبد الله ، حدثنا سفيان ، قال : سمعت الزهري ، يخبر عن علي بن الحسين ، أن صفية رضي الله عنها ، أنت النبي صلى الله عليه وسلم وهو معتكف ، فلما رجعت مشى معها ، فأبصره رجل من الأنصار ، فلما أبصره دعاه فقال : " تعال هي صفية - وربما قال سفيان : هذه صفية - ، فإن الشيطان يجري من ابن آدم مجرى الدم " ، قلت لسفيان : أنته ليلا قال : وهل هو إلا ليل.⁴⁰

Ali b. el-Hüseyin’in Ehl-i Sünnet hadîs kaynaklarında nakledilen rivâyetleri kimlerden aldığı ve kimlerin ondan naklettiği ise bir başka mühim konudur. Zira bu isimler, Zeynelâbidîn’in hadîs tahammül ve edâ sürecinde muhatap olduğu kimseler hakkında bilgi vermesi cihetiyle önem arz etmektedir. Aşağıda tablo-2’de Zeynelâbidîn’in tablo-1’de isimleri belirtilen hadîs kaynaklarındaki rivâyetleri, kimlerden aldığı ve sayısı hakkında bilgiler yer almaktadır.

Tablo-2: Zeynelâbidîn’in Hadîs Aldığı Kişiler

No	Hadîs Aldığı Kişiler	Rivâyet Sayısı
1	Hüseyin b. Ali	54
2	Kendi rivâyeti/Maktu	46
3	Amr b. Os mân	41
4	İbn Abbâs	22
5	Resulullah (sav) ⁴¹	20
6	Safiyye bnt. Huyey	19
7	Misver b. Mahreme	16
8	Hz. Ali	11
9	Ebû Rafi	7
10	Zekvân (Hz. Aişe’nin mevlası)	5
11	Mervân b. Hakem	5
12	Saîd b. Mecâne	4
13	Ümmü Seleme	4
14	Hz. Aişe	4
15	Zeyneb bnt. Ümmi Seleme	4
16	Ubeydullah b. Râfi	3
17	Rebi bnt. Muavviz	2
18	Ebû Hureyre	2
19	Mervân b. Hakem	2

⁴⁰ Buhârî, “İtikâf”, 12 (No: 1934)

⁴¹ Doğudan Resûlullah’tan senetten râviler düşürülerek nakledilmiştir.

20	Câbir b. Abdillâh	2
21	Hz. Ömer	1
22	Hz. Hasan	1
23	Ûsâme b. Zeyd	1
24	Hz. Fatıma	1

Yukarıda yer alan tablodaki verilere göre Zeynelâbidin'in en çok hadîsi, babası Hüseyin b. Ali, Amr b. Osmân (ö. ?), İbn Abbâs (ö. 68/687-88) ve Efendimizin eşlerinden olan Safiyye bnt. Huyey'den (ö. 50/670?) naklettiği görülmektedir. Ancak farklı kaynaklarda aynı kişilerden rivâyet edilen hadîslerin kâhîr ekseriyetinin içeriğinin de aynı olduğu görülmüştür. Mesela Amr b. Osmân,⁴² Safiyye bnt. Huyey,⁴³ İbn Abbâs ve Misver b. Mahreme⁴⁴ aracılığıyla nakledilen hadîsler, bazı küçük lafız farklılıklarıyla benzerlik arz etmektedir. En çok nakledilen hadîslerin, içeriğinin de aynı olduğu düşünülürken, Ehl-i sünnet kaynaklarında Zeynelâbidin'den nakledilen rivâyetlerinin sayısının az ve belli konularda olduğu anlaşılmaktadır.

Yine tablo-2'de görüleceği üzere Zeynelâbidin, 20 hadîsi doğrudan Resulullah'tan (sav) nakletmiştir. Bu durum onun aracılığı ile nakledilen bazı hadîslerin senedlerinde kopuklukların var olduğunu göstermektedir. Yukarıda yer alan tabloda da görüleceği üzere Zeynelâbidin sahâbe aracılığı ile de hadîs nakletmiştir. Bu veri, onun sahip olduğu bütün bilgileri babası ve dedesi vasıtası ile Resûlullah'tan kendisine tamamen tevârüs yoluyla gelmediğini de göstermektedir. Hz. Aişe'nin mevlâsı Zekvân'dan dahi hadîs nakletmesi, onun her kesimden istifade ettiğinin bir delilidir. Ancak bir sonraki başlıkta da görüleceği üzere Şîa, imâmın ilim meclislerine iştirak etmesini takiyeye ve Emevîlere karşı bir siyâsî duruş olarak yorumlamıştır. Zira onlara göre imâmın bilgisi vahiy/ilham ve tevârüs kaynaklıdır. Başka bir kimseden hadîs dinlemeye ihtiyaçları yoktur.⁴⁵

Tablo-2'de yer alan verilere göre, Zeynelâbidin Hz. Aişe'den (ö. 58/678) 4 tane hadîs nakletmiştir. Hz. Aişe, müksirûndan olmasına rağmen bu kadar az hadîs aktarmış olması oldukça düşündürücüdür. Hayatı boyunca uzlaşmacı ve itidalli bir yol takip eden Zeynelâbidin, dedesi Hz. Ali ile Hz. Âişe arasında yaşanan olaylardan dolayı ona kırgın olduğu ve kendisi ile çok fazla muhatap olmadığını akla getirmektedir. Bununla birlikte az sayıda da olsa Hz. Aişe'den hadîs nakletmiş olması, onun hakkında menfi bir tavır sergileyen Şîiler ile aynı safta olmadığı izlenimi de vermektedir. Yine aynı şekilde Ebû Hureyre'den hadîs alışının oldukça sınırlı olduğu görülmektedir.

Zeynelâbidin, müksirûn içerisinde en çok İbn Abbâs'tan hadîs rivâyet etmiştir. Bu durumda Ehl-i beyte mensup kimselerle daha yakın ilişki içerisinde olduğu söylenebilir. Mevcut verilere göre, en çok hadîs nakleden kimselerden sınırlı sayıda hadîs tahammül etmesini birkaç cihetten yorumlamak mümkündür. Ya kendisine kadar ailesi aracılığı ile

⁴² Bk. Buhârî, "Cihâd", 175 (No: 2893).

⁴³ Bk. Buhârî, "İtikâf", 12 (No: 1934)

⁴⁴ Bk. Ebû'l-Hüseyin Müslim b. el-Haccâc b. Müslim el-Kuşeyrî, Sahihu Müslim, thk. Muhammed Fuâd Abdalbâkî (Beyrut: Dâru'l-ihyâi't-turâsi'l-arabî, 1991), "Fedâilu's-Sahâbe", 95 (No: 2449)

⁴⁵ Bk. Celâli, *Cihâdu'l-İmam Zeynelâbidin*, 138.

nakledilen bilgiler yeterliydi ve başka bir bilgiye ihtiyaç duymadı. Ya da Medine’de Emevîlerin baskısı, çok hadîs nakleden kimselerin onunla muhatap olmasına engel oldu. Ancak bu konuda kesin bir yargıya varmak mümkün değildir. Sadece bir sonraki başlıkta da görüleceği üzere, Şîa kaynaklarında Zeynelâbidîn aracılığı ile nakledilen rivâyetlerin yoğunluğu bu düşünceleri akla getirmektedir.

Yine tablo-2’de görüleceği üzere, Zeynelâbidîn’e nispet edilerek nakledilen 46 maktû hadîs bulunmaktadır. Ayrıca yukarıda isimleri belirtilen kaynaklar içerisinde en çok İbn Ebî Şeybe’nin *Musannef*’inde maktû rivâyetlerin olduğu (24 hadîs) tespit edilmiştir. Maktû olarak nakledilen hadîslerden bir kısmının içeriğine bakıldığında ise Zeynelâbidîn’in rivâyetlerde yer alan bilgilere bizzat şahit olması mümkün değildir. Mesela Resûlullah’ın (sav) kefeninin nasıl olduğuna dair vermiş olduğu bilgiyi, herhangi bir kimseden duyduğunu belirtmeden aktarmıştır. Bu çerçevede Zeynelâbidîn nakletmiş olduğu bazı ⁴⁶ hadîslerin bir kısmını, kendisine kadar gelen râvilerin isimlerini zikretmeden aktardığını söylemek mümkündür.

Zeynelâbidîn’den çok sayıda kişi de hadîs nakletmiştir. Aşağıdaki tablo-3’te ondan hadîs dinleyen kişilerin isimleri ve nakletmiş oldukları hadîslerin sayısı yer almaktadır.⁴⁷

Tablo-3: Zeynelâbidîn’den Hadîs Nakleden Râviler

No	Ondan Hadîs Alan Râviler	Rivâyet Sayısı
1	İbn Şihâb ez-Zührî	132
2	Muhammed b. Ali	50
3	el-Hakem b. Uteybe	11
4	Abdullah b. Muhammed b. Akîl	9
5	Zeyd b. Eslem	6
6	Ömer b. Ali	5
7	Zeyd b. Ali oğlu	5
8	Saîd b. Mecâne ⁴⁸	2
9	Mâlik	1
10	el-Fudayl b. Gazvân	1
11	Âsım b. Ömer b. Katâde	1
12	el-Kâsım b. Avf eş-Şeybânî	4
13	Abdullah b. Ali oğlu	3
14	Ebü’z-Zinâd Abdullah b. Zekvân	3
15	Müslim b. İmrân el-Bafîn	3
16	Hâkim b. Cübeyr	2
17	Abdullah b. Ali b. Hüseyin	2

⁴⁶ Bk. Ebü Bekr ‘Abdurrezâk b. Hemmâm es-San’ânî, *el-Musannef*, thk. Heyet (Kahire: Dâru’t-Te’sil, 2015), 3/314.

⁴⁷ Bu tablodaki veriler tablo-1’de isimleri belirtilen kaynaklarda yer alan bilgilere göre hazırlanmıştır.

⁴⁸ Ebü Hureyre’den nakledilen rivâyet bir sonrakinde Saîd b. Mercâne olmuş. Yani bir rivâyette alan bir rivâyette veren kişi.

18	Ebû Nadr Sâlim b. Umeyye	2
19	Âsım b. Ubeydullah	2
20	Abâye b. Rifâe	2
21	Müslim b. Ebî Meryem	2
22	Ali b. Zeyd Cud'ân	1
23	Ubeydullah b. Abdirrahmân	1
24	Zübeyr b. Saïd el-Kuraşî	1
25	Yahya b. Saïd	1
26	Kureyb b. Süleymân el-Kindî	1
27	Recul	1
28	Ata b. Ebî Rebâh	1
29	Haccâc b. Muhammed	1
30	Nuh b. Ebî Bilal	1
31	Nasr b. Evs	1
32	Abdullah b. Saïd	1
33	Amir b. Şurahbil	1
34	Saïd b. Saïd	1
35	Hüseyin b. Ali b. Hüseyin	1
36	Ebû Nadr Mevla Ömer b. Ubeydullah	1
37	Ebû Sa'd Yahya b. Mansûr	1
38	Ebü'l-Huveyris Abdurrahmân b. Muâviye	1
39	İbn Cüreyc	1
40	İbrahim b. Ebî Hafsa	1
41	Said b. Cübeyr	1
42	Yezid b. Ebî Ziyâd	1
43	Ebü'l-Münhâl	1
44	Habîb b. Ebî Sâbit	1
45	İkrime	1
46	Târik	1
47	Hafs b. Abdilmelik	1
48	Ebû Musab	1
49	Mevla Ali b. Hüseyin	1
50	İbn Ebî Hazm	1
51	Muhammed b. Amr b. Ata	1

Yukarıda yer alan bilgilere göre, Zeynelâbidîn'den en çok hadîsi, Zührî ve Şîa tarafından beşinci imâm olarak kabul edilen Zeynelâbidîn'in oğlu Muhammed b. Ali b. Hüseyin (el-Bâkır) rivâyet etmiştir. Zührî 132; Muhammed el-Bâkır 50 hadîs ondan nakletmiştir. Ancak yukarıda da belirtildiği üzere sayının bir kişide yoğunlaşması, o kişi aracılığı ile aynı hadîsin hemen hemen bütün kaynaklarda nakledilmesinden kaynaklanmaktadır. Bu noktada Ehl-i sünnet kaynaklarındaki hadîslerin büyük bir kısmının İbn Şihâb ez-Zührî aracılığı ile nakledildiği görülmektedir. Buradan hareketle Zeynelâbidîn'in Zührî üzerinden hadîslerin tedvin sürecine katkıda bulunduğunu söylemek mümkündür. Bu bağlamda Nesâî (ö. 303/915), Zührî > Ali b. Hüseyin > Hüseyin b. Ali > Ali b. Ebî Talîb şeklindeki isnadı en sahih isnadlar arasında kabul etmektedir.⁴⁹

Tablo-3'te yer alan bilgilere göre, Zeynelâbidîn'in diğer çocukları Zeyd, Ömer (ö. ?) ve Abdullah (ö. 180/796?) aracılığı ile nakledilen hadîslerin sayısı oldukça düşük görünmektedir. Özellikle Zeydiyye mezhebinin kurucusu olarak kabul edilen Zeyd b. Ali aracılığı ile sadece 5 tane hadîs nakledilmiş olması oldukça düşündürücüdür. Zira ona nispet edilen *Müsned (el-Mecmû')* isimli eserde⁵⁰ sadece زيد بن علي عن ابيه عن جده sîgasıyla (Zeyd babasından (Ali b. Hüseyin), dedesinden (Hz. Hüseyin) naklettiğine göre) 665 civarında rivâyet bulunmaktadır. Bahse konu eserde nakledilen hadîslerin neredeyse tamamı bu sîga ile nakledilmiştir.⁵¹ Yani bu kitaptaki hadîsler, Ali b. Hüseyin aracılığı ile nakledilmiştir. Bu kadar hadîs rivâyet eden bir kişinin Ehl-i sünnetin muteber kabul ettiği hadîs kaynaklarında isminin çok az yer alması siyasî ve itikâdî bazı meselelerden kaynaklanmış olabilir. Ayrıca bu eserde Zeynelâbidîn aracılığı ile nakledilen hadîslerin, yukarıda isimleri verilen hadîs kaynaklarındaki rivâyetlerden çok daha fazla olduğu görülmektedir.

3.2. Şîa Hadîs Kaynakları

Şîa, Hz. Peygamber'den (sav) sonra hilafet hakkının Hz. Ali'ye ait olduğunu düşünen bir grubun zaman içerisinde mezhep haline gelmiş halidir. Ehl-i beyt etrafında şekillenen bu akımın Kur'ân-ı Kerîm'den sonra ikinci dinî kaynağı hadîstir/sünnettir. Her ne kadar Kur'ân ve sünnet konusunda Ehl-i Sünnet ile aynı görünse de hadîslerin mahiyeti konusunda iki ekol arasında derin bir ayrım söz konusudur. Zira Şîa'ya göre Hz. Peygamber'in dışında on iki imâma nispet edilen söz, fiil ve takrirler de hadîstir. Hz. Peygamber ile on iki imâma ait rivâyetler arasında herhangi bir fark yoktur. Bu bağlamda imâmın masum, muhaddes ve sözlerinin dinde delil olduğunu düşünmektedirler.⁵²

Malum olduğu üzere Ehl-i sünnete göre, kaynağı açısından hadîsler kutsî, merfû, mevkûf ve maktû olmak üzere dörde ayrılmaktadır. Dinde delil olması açısından Hz. Peygamber'e ait olan merfû bir hadîs ile sahabeye ait olan mevkûf veya tabiûna ait olan maktû hadîs aynı değerde değildir. Ancak Şîa'ya göre durum bu noktada farklılık arz

⁴⁹ İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-tehzîb fî ricâli'l-hadîs*, thk. Adil Ahmed Abdulmevcud, Ali Muhammed el-Muavviz (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2004), 6/50.

⁵⁰ Zeyd b. Ali, *Müsnedü'l-İmâm Zeyd*, thk. Abdulaziz b. İshâk el-Bağdâdî (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1983).

⁵¹ el-Mecmû'da bulunan rivâyetlerin özellikleri hakkında ayrıntılı bilgi için bk. Eren Gündüz, *el-Mecmû'u'l-Fıkhî Adlı Eseri ve İslâm Hukuk Düşüncesindeki Yeri* (Bursa: Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2007), 216-219.

⁵² Bk. Bekir Kuzudışlı, *Şîa ve Hadîs* (İstanbul: Klasik Yayınları, 2017), 157.

etmektedir. Mesela, Zeynelâbidîn'e nispet edilerek nakledilen bir rivâyet, Ehl-i sünnete göre maktûdur ve diğer maktû hadîslerle arasında bağlayıcılık noktasında herhangi bir fark yoktur. Ancak Şîa için durum böyle değildir. Onlara göre, Ehl-i beyt imâmlarının sözleri, kaynağı açısından merfûdur. Çünkü imâmlar muhaddes olduklarından dolayı onlara bilgi ilkâ edilir ve onlar da bu şekilde kendilerine verilen bilgileri insanlara naklederler. Kısacası Ehl-i sünnet için mürsel veya munkatî' olan bir rivâyet, Şîa'ya göre muttasıldır. Bu bağlamda Küleynî'nin nakletmiş olduğu şu rivâyet dikkate değerdir:

علي بن محمد، عن سهل بن زياد، عن أحمد بن محمد، عن عمر بن عبد العزيز عن هشام بن سالم وحماد بن عثمان وغيره قالوا: سمعنا أبا عبد الله عليه السلام يقول: حديثي حديث أبي، وحديث أبي حديث جدي، وحديث جدي حديث الحسين، وحديث الحسين حديث الحسن، وحديث الحسن حديث أمير المؤمنين عليه السلام وحديث أمير المؤمنين حديث رسول الله صلى الله عليه وآله وحديث رسول الله قول الله عز وجل⁵³.

Hişâm b. Sâlim, Hammâd b. Osmân ve diğerleri dediler ki biz Ebû Abdillâh'ın (Cafer es-Sâdık) (as) şöyle dediğini işittik: “Benim hadîsim, babamın hadîsidir. Babamın hadîsi, dedemin hadîsidir. Dedemin hadîsi, Hüseyin'in hadîsidir. Hüseyin'in hadîsi, Hasan'ın hadîsidir. Hasan'ın hadîsi, Emîru'l-mü'minîn Ali'nin (as) hadîsidir. Emîru'l-mü'mininin hadîsi, Resulullah'ın (sav) hadîsidir. Resûlullah'ın hadîsi, Allah'ın sözüdür.”

Bu rivâyete göre, imâmların sözleri, Cenab-ı Allah'a dayandırılmaktadır. Dolayısıyla onların nakletmiş oldukları hadîslerin menşei ilâhidir ve bağlayıcıdır. Bu bağlamda bir sözün Zeynelâbidîn'den veya Hz. Hüseyin'den nakledilmesi ile Resûlullah'tan (sav) nakledilmesi arasında bir fark yoktur. Dolayısıyla imâmların kendilerine kadar ulaşan bir bilgiyi herhangi isnada ihtiyaç duymadan aktarmalarında herhangi bir beis görülmemiştir. Ancak Şîa'da hadîs rivâyet edilirken isnadın kullanılmadığını söylemek mümkün değildir. Zira Şîa hadîs kaynaklarında hadîslerin birçoğunun senedleriyle birlikte nakledildiğini görmek mümkündür. Özellikle imâmlardan hadîs nakledenlerin isimleri sened zincirinde yer almıştır. Bu çerçevede senedde bulunan râvilerin güvenilirliği hadîslerin sıhhatini doğrudan etkilemektedir.

Yukarıda izah edildiği üzere Şîa kaynaklarında nakledilen rivâyetlerin bir kısmı Resûlullah'a isnad edilse de büyük çoğunluğu imâmlara nispet edilmiştir. Bu çerçevede Zeynelâbidîn'e atfedilerek nakledilen hadîslerin bir kısmının Hz. Peygamber'e ait olma durumu söz konusudur. Şekilsel açıdan Ehl-i sünnete göre bu tür rivâyetler maktû hadîs kapsamında değerlendirilmektedir. Ancak Şîa için hadîslerin Hz. Peygamber'e veya Zeynelâbidîn'e nispet edilmesinde herhangi bir sorun yoktur. Zira onlara göre imamlar masumdur, Hz. Peygamber'in sözleri ile mâsum imamların sözleri arasında herhangi bir fark bulunmamaktadır. Yani mâsum imamlardan rivâyet edilen hadîsler, kaynağı açısından merfû kapsamındadır.⁵⁴ Ayrıca yukarıda nakledilen rivâyetten dolayı Zeynelâbidîn'e ait olan bazı hadîsler, başka imâmlara nispet edilerek de aktarılmış olabilir. Bu tür rivâyetlerin gerçekte kime ait olduğunu tespit etmek oldukça zor görünmektedir.

⁵³ Küleynî, *el-Kâfi*, 1: 31.

⁵⁴ Bk. Hüseyin b. Abdussamed el-Hârisî el-Âmilî, *Vusûlu'l-ahbâr ilâ usûl'l-ahyâr*, thk. Cafer el-Mücâhidî - Atullah er-Resûlî, (Kerbela: Mecmeu'l-İmâmi'l-Hüseyin el-İlmî, 1436/2010), 149; Şîa'da ref meselesi ile alakalı olarak bk. Yusuf Suiçmez, *Şîa Hadîs Tarihi* (İstanbul: Endülüs Yayınları: 2018), 21-39.

Bir başka husus ise Şîa'nın başlangıçtan itibaren hadîslerin şifahî ve yazılı olarak nakledildiğini iddia etmesidir. Onlara göre hadîsler, Hz. Peygamber döneminden itibaren yazıya geçirilmiştir ve bunlar Ehl-i beyt aracılığı ile muhafaza edilmiştir. Hadîsler güvenilir bir şekilde sonraki nesillere imâmlar tarafından aktarılmıştır. Bu durum onlar için hadîslerin sıhhati konusunda çok büyük bir güvence olmuştur.⁵⁵ Rivâyet edildiğine göre, hadîs kaynakları Hz. Ali ve Hz. Hüseyin zamanlarındaki savaşlarda Ümmü Seleme'ye (ö. 62/681) emânet edilmiştir. O, daha sonra emaneti sahibine yani Ehl-i beyt mensuplarına ulaştırmıştır.⁵⁶ Ayrıca *el-Câmia*, *Cefr* ve *Sahifetü Fâtıma* gibi bazı yazılı kaynaklardan da bahsedilmektedir.⁵⁷ Bu bilgilerden hareketle Ehl-i sünnet ile mukayese edildiğinde Şîa'nın hadîs kaynaklarının daha fazla olduğunu söylemek mümkündür. Zira Ehl-i sünnet'in hadîs kaynakları, ilk dönemlerinde sadece sözlü rivâyetler ve çok az sayıda yazılı malzeme iken, Şîa'nın hadîs kaynakları rivâyetler, yazılı eserler ve imâmların sözleri olmuştur.

Mevcut bilgilere göre Zeynelâbidîn'e ait müstakil bir hadîs mecmuası bulunmamaktadır. Ona nispet edilen eserler ise daha önce izah edildiği üzere bir hadîs kitabı niteliğinde değildir. Ancak Zeynelâbidîn'e ait çok sayıda rivâyet Şîa hadîs kaynaklarda nakledilmiştir. Yaklaşık 90 farklı kaynakta dağınık halde bulunan bu rivâyetler, Ebû Muhammed Ali b. el-Hüseyin tarafında *Müsnedü'l-İmâmi's-Seccâd* isimli bir eserde bir araya getirilmiştir. Bu müsned oluşturulurken başta kütüb-i sitte olmak üzere Ehl-i sünnet'in rivâyet kaynaklarından da istifade edildiği görülmüştür. Bu eserde Zeynelâbidîn'e nispet edilen 1303 rivâyete yer verilmiştir. Rivâyetlerin kâhir ekseriyeti Resûlullah'a veya Zeynelâbidîn'e atfedilerek nakledilmiştir. Yine bahse konu kitapta yer alan bilgilere göre, bu eserdeki rivâyetleri toplam 237 kişi nakletmiştir. Râviler içerisinde sahâbe de bulunmaktadır. Ondandır en çok oğlu Muhammed el-Bâkır, Ebû Hamza es-Sümâli ve Zührî hadîs nakletmiştir.⁵⁸ Bu bağlamda Ehl-i sünnet kaynaklarında olduğu gibi Şîa kaynaklarında da Zührî'nin ismini sıkça görmek mümkündür.

Müsnedü'l-İmâmi's-Seccâd'ın kaynakları ve rivâyet sayısı aşağıda tablo-4'te yer almaktadır. Kaynak listesi çok uzun olduğundan dolayı rivâyet sayısı yirminin üzerindeki eserlere bu tabloda yer verilmiştir.

Tablo-4: *Müsnedü'l-İmâmi's-Seccâd*'ın Kaynakları ve Rivâyet Sayısı

No	Kaynaklar	Rivâyet Sayısı
1	<i>el-Kâfi</i> / Küleynî	173
2	<i>Bihâru'l-Envâr</i> / Meclisî	106
3	<i>et-Tehzîb</i> / Ebû Cefer et-Tûsî	46
4	<i>Menâkıbu Âli Ebî Tâlib</i> / İbn Şehr	46
5	<i>el-Musannef</i> / İbn Ebî Şeybe	45
6	<i>Besâriru'd-derecât</i> / es-Saffâr	44
7	<i>Men lâ yehduruhu'l-fakîh</i> / es-Sadûk	38
8	<i>Mekârimu'l-ahlâk</i> / et-Tûsî	37

⁵⁵ Kuzudişli, *Şîa ve Hadîs*, 98; Bk. Muhammed Hâdi el-Yüsüfi el-Garvî, *Min Târîhi'l-hadîs* (Kum: Mecmeu'l-Fikri'l-İslâmî, 1424), 14.

⁵⁶ Kuzudişli, *Şîa ve Hadîs*, 154

⁵⁷ Ali el-Ahmedî el-Meyânnecî, *Mekâtibu'r-Resûl* (Tahran: Dâru'l-Hadîs, 1419), 2/ 24.

⁵⁸ Ali b. el-Hüseyin, *Müsnedü'l-İmâmi's-Seccâd*, 2/ 415-510.

9	<i>el-Mehâsin / el-Berkî</i>	35
10	<i>İkbâlu'l-a'mâl / es-Seyyid b. Tâvus</i>	34
11	<i>Tefsîru'l-'Ayâşî / el-'Ayâşî</i>	34
12	<i>Emâlî / et-Tûsî</i>	34
13	<i>Misbâh / el-Kef' amî</i>	32
14	<i>et-Tabakât / İbn Sa 'd</i>	31
15	<i>Emâlî / es-Sadûk</i>	26
16	<i>Delâilu'l-imâme / Ebû Cafer et-Taberî</i>	26
17	<i>Hilyetü'l-evliya / Ebû Nu'aym</i>	24
18	<i>Teyşîru'l-Metâlib / el-Âmilî</i>	23
19	<i>Deâimu'l-İslâm / el-Kâdî en-Nu'mân</i>	23
20	<i>el-Hisâl / es-Sadûk</i>	20
21	<i>Ravdatü'l-vâizîn / el-Fettâl en-Nisâbüri</i>	20

Yukarıda yer alan tablo-4'teki bilgilere göre Şîa kaynakları içerisinde en çok Küleynî'nin *el-Kâfî*'si (173 hadîs) ile Meclisî'nin (ö. 1110/1698-99) *Bihâru'l-envâr* (106 hadîs) isimli eserinde Zeynelâbidîn'den hadîs nakledilmiştir. Şîa'ya göre imâmlar arasında herhangi bir ayırım söz konusu olmadığından dolayı Zeynelâbidîn'in ismi zikredilmeden ona ait bir söz de nakledilmiş olabilir. Ancak bunu tespit etmek oldukça zordur.

Zeynelâbidîn'den nakledilen hadîsler bağlamında Ehl-i sünnet ile Şîa kaynakları mukayese edildiğinde rivâyet sayısı açısından büyük fark bulunmaktadır. Şîa hadîs kitaplarında Zeynelâbidîn'e nispet edilen rivâyet yoğunluğunun çok daha fazla olduğu görülmektedir. Ayrıca bu durum, hadîslerin içerisinde yer alan konuların da çeşitli olmasına sebep olmaktadır. *Müsnedü'l-İmâmi's-Seccâd'* ta nakledilen rivâyetlerin konu dağılımı ve yoğunluğu ise aşağıdaki tablo-5'te gösterilmiştir.

Tablo-5: *Müsnedü'l-İmâmi's-Seccâd'* daki Rivâyetlerin Konu Dağılımı

No	Konu	Rivâyet Sayısı
1	İlim	3
2	Tevhid	11
3	Nübüvvet	20
4	İmâmet	26
5	Menâkıbu Ehl-i Beyt	95
6	Delâil	81
7	Gaybet	19
8	Ashâb	16
9	Fedâilu's-Şîa	10

10	İmân ve Küfür	79
11	Kur'ân	122
12	Duânın Fazileti ve duâları	180
13	İhticâcât	11
14	Tahâret	12
15	Namaz	65
16	Oruç	19
17	Maişet	15
18	Zekât	31
19	Sefer	9
20	Hac ve Umre	47
21	Ziyâret	17
22	Cihad	25
23	Nikâh	29
24	Talak	3
25	Evlâd	14
26	Tecemmül	47
27	Devâb	11
28	Et'ime	18
29	Eşribe	6
30	İtk	5
31	Sayd ve Zebih	9
32	Kada ve Şehâdet	4
33	Eymân	5
34	Hudûd	2
35	Diyât	4
36	Vasiyyet	8
37	Miras	10
38	Cenâiz	35
39	Meâd	3
40	Mevâiz, Hikem ve Nevâdir	177
Toplam		1303 ⁵⁹

Yukarıda yer alan tabloda da görüleceği üzere, Şîa'nın hadîs kaynaklarında itikâdî ve amelî boyutuyla neredeyse dinin bütün alanlarıyla ilgili Zeynelâbidîn'den nakledilen

⁵⁹ Bk. Ali b. el-Hüseyin, *Müsnedü'l-İmâmi's-Seccâd*, 1: 194-536, 2: 3-322.

rivâyetler bulunmaktadır. En çok duâ, vaâz, Kur'ân ve Ehl-i beyt ile ilgili rivâyetlerin olduğu görülmektedir. Bu bilgiler, onun hayatında duânın ve ibâdetin yerine işaret etmektedir. Bununla birlikte Şiâ'nın temel meselelerinden olan imâmet ve gaybet ile ilgili rivâyetler de ondan nakledilmiştir. Bu tür rivâyetler yani doğrudan Şiâ'nın temel konularını ilgilendiren meseleler ise Ehl-i sünnet kaynaklarında bulunmamaktadır.

Sonuç

Bu makalede genel hatlarıyla Ehl-i sünnet ve Şiâ hadîs kaynaklarında Zeynelâbidîn Ali b. Hüseyin'in rivâyetleri ve hadîs tarihindeki yeri incelenmeye çalışılmıştır.

Zeynelâbidîn, İslâm tarihinde derin bir iz bırakan hayatı ve ilmî mîrası ile birçok kimseyi etkilemiş büyük bir şahsiyettir. İslâm mezhepleri içerisinde iki ana akımın değer verdiği ve önem verdiği bir zât olması hasebiyle onun her türlü mirasına sahip çıkmak gerektiği sonucuna varılmıştır. Zira bu tür kişiler, farklı kulvarlarda yaşamlarını sürdüren mezheplerin, bir araya gelmesine ve birbirlerinden istifade etmesine imkân sağlayabilir.

Yaşamış olduğu elim hadiseler ona çok büyük tecrübeler kazandırmış ve takip etmiş olduğu strateji sayesinde hem ilmî birikimini hem de Ehl-i beyt neslinin devamını sağlamıştır. Zahirî aktif siyasî bir hayat sürdürmemiştir. Ancak o, pasif görünümlü etkin bir mücadele içerisinde olmuştur. Bu noktada kriz döneminde nasıl bir usul takip edilmesi gerektiği hususunda örnek bir metot takip ettiği görülmüştür. Bu çerçevede Zeynelâbidîn'in bu yönünün farklı boyutlarıyla ele alınıp incelenmesinin gerekliliği kanaatine varılmıştır.

Hadîs kaynaklarında Zeynelâbidîn'den çok sayıda hadîs nakledilmiştir. Rivâyet sayısı ve konu çeşitliliği açısından Şiâ hadîs kaynaklarının Ehl-i sünnet hadîs kaynaklarına göre daha yoğun olduğu görülmüştür. Şiâ hadîs kaynaklarında dinin neredeyse tüm konularında Zeynelâbidîn'in rivâyetleri bulunmaktadır. Ehl-i sünnet hadîs kitaplarında ise konuların daha az ve sınırlı olduğu tespit edilmiştir. Şiâ'nın temel itkâdî mevzuları ile ilgili rivâyetlere muteber Ehl-i sünnet hadîs kaynaklarında rastlanmamıştır.

Şiâ'ya göre imâmların sözleri de kaynağı açısından merfû olarak değerlendirildiğinden dolayı Zeynelâbidîn'e kadar gelen sened zincirinde kopukluğun olması bir eksiklik olarak değerlendirilmemiştir. Bu çerçevede birçok rivâyeti doğrudan Zeynelâbidîn'nin kendisinin naklettiği görülmüştür. Ehl-i sünnet kaynaklarında ise onun başta babası Hz. Hüseyin olmak üzere birçok sahabîden hadîs rivâyet ettiği tespit edilmiştir. Bu durum onun sahabîden hadîs aldığı bir göstergesidir. Şiâ bunu takiiye gibi farklı yönlerden değerlendirirse de eldeki veriler bunun aksini göstermektedir.

Her iki ekolün kaynaklarına göre Zeynelâbidîn'den en çok hadîsi Muhammed el-Bâkır ve İbn Şihâb ez-Zührî nakletmiştir. Zührî'nin tedvin sürecinde aktif rolünün olduğu düşünüldüğünde Zeynelâbidîn'in dolaylı olarak tedvin sürecine katkıda bulunduğunu söylemek mümkündür. Ancak Şiâ kaynaklarına yer alan rivâyetlere göre Zührî'nin çok az sayıda Zeynelâbidîn'den hadîs naklettiği görülmüştür. Aynı dönemde yaşamış olmalarına rağmen rivâyetlerin az olması, siyasî gelişmelerden ve konjonktürden kaynaklanmış

olabilir. Tabii bu, Şîa'nın nakletmiş olduğu rivâyetlerin sıhhatli olması durumunda geçerlidir. Bu kısa çalışmada Şîa kaynaklarında bulunan tüm rivâyetler sıhhat yönüyle tetkik edilmemiştir. İleride bu konuda yapılacak detaylı çalışmaların daha aydınlatıcı olacağı düşünülmektedir.

Bu çerçevede genel hatlarıyla ele alınan Zeynelâbidîn ve hadîs ilmindeki yeri konusu daha kapsamlı bir akademik çalışmayı hak etmektedir. Bu makaleyle bu alana yönelik kısa bir giriş yapılmıştır. Zeynelâbidîn gibi önemli kişilerin özel olarak incelenmesi, hadîslerin teşekkül sürecinin daha iyi okunmasına ve değerlendirilmesine katkı sağlayacağı kanaatine varılmıştır.

Zeynelâbidîn gibi şahsiyetler, farklı mezhep ve meşrebe mensup Müslümanların ittihat ve kaynaşmasına sebep olabilecek konumda da yer almaktadırlar. Tabii ki Şîa ve Ehl-i sünnet ekollerini hadîs anlayışları konusunda bir araya getirmek mümkün değildir. Zira her iki ekolün arasında hadîs telakkisi konusunda derin bir uçurum vardır. Ancak Şîa'nın *Müsned-i Seccâd'* ta olduğu gibi hadîs kaynaklarının Ehl-i Sünnetin temel sistemini zedelemeyerek ve parçalarını bütünleştirerek veya farklı yönleriyle değer katacak verilerinden istifade edilebileceği düşünülmektedir. Her iki ekolün aynı düşünceye sevk edilmesinin mümkün olmadığını tarihî tecrübe göstermiştir. Yapılması gereken, ortak noktalardan hareketle her iki ekolün birbirinin birikiminden istifade etmesini sağlamak olmalıdır.

Bu bağlamda mezhepler arasında tartışmalı konuları bir kenara bırakıp asgari müştereklerde buluşarak insanlığın faydasına olan bilgileri sunmak; ihtilaflı olan hususları ise her kesimin kendi uhdesine tevdi edip saygı göstermek esas olmalıdır. İslâm tarihine genel olarak bakıldığında hiçbir mezhep başka bir mezhebe kendi düşüncesini empoze edememiş, bilakis düşüncelerin kabulü çerçevesinde yapılan baskılar ters tepmiştir. Bunun neticesinde insanlar arasında bölünmelere ve husumete sebep olmuştur. Müslümanlar arasında bir birliğin sağlanması ve farklı mezheplere mensup kişilerin birbirlerinin birikiminden istifade etmesi bağlamında Zeynelâbidîn gibi ortak değerlerin etrafında bir uzlaşma ve yakınlaşma zemini aranmalıdır.

Son olarak, ona nispet edilen eserlerin içerik yönüyle değerlendirilip istifadeye sunulmasının faydalı olacağı kanaatine varılmıştır. Bu çerçevede bu kitaplar farklı boyutlarıyla ele alınıp değerlendirilmelidir. Ayrıca Zeynelâbidîn gibi diğer Ehl-i beyt büyüklerinin de hadîs tarihindeki yerleri, farklı akademik çalışmalarda tetkik edilerek ilim câmiasının istifadesine sunulmalıdır.

Kaynakça

- Abdurrezzâk, Ebû Bekr Abdurrezzâk b. Hemmâm es-San'ânî. *el-Musannef*. thk. Heyet 10 Cilt. Kahire: Dâru't-Te'sîl, 2015.
- Ahmed b. Hanbel. *el-İlel ve Ma'rifetü'r-Ricâl*. thk. Muhammed b. Ali el-Ezherî. 5 Cilt. Kahire: Dâru'l-Fârûk, 2013.
- Ahmed b. Hanbel. *ez-Zühhd*. thk. Yahyâ b. Muhammed Sûs. Kahire: Dâru İbn Receb, 2003.

- Âmilî, Hüseyin b. Abdussamed el-Hârisî. *Vusûlu'l-ahbâr ilâ usûl'l-ahyâr*. thk. Cafer el-Mücâhidî-Ataullah er-Resûlî. Kerbelâ: Mecmeu'l-Îmâmî'l-Hüseyin el-İlmî, 1436/2010.
- Buhârî, Ebû Abdullâh Muhammed b. İsmâ'îl. *el-Câmi 'u'l-Müsnedu's-Sahîhu'l-Muhtasar*. thk. Muhammed Züheyr en-Nâsir. 9 Cilt. Beyrut: Dâru Tavki'n-Necât, 1422.
- Celâlî, Muhammed Rıza el-Hüseyinî. *Cihâdu'l-Îmâmî's-Seccâd*. b.y.: Dâru'l-Hadîs, 1418.
- Ebû Dâvûd, Süleymân b. el-Eş'as es-Sicistânî. *ez-Zühd*. thk. Ebû Temîm Yâsir b. İbrahim, Ebû Bilâl Ganîm. Hilvân: Dâru'l-Mişkât, 1993.
- Erbay, Enes Ensar. "Zeynelâbidin Ali b. Hüseyin ve Emevî Halifeleriyle İlişkileri". *Edebali İslâmiyat Dergisi* 2/4 (Kasım 2018), 111-138.
- Fesevî, Ya'kûb b. Süfyân. *el-Ma'rife ve't-Târîh*. thk. Ekrem Dîyâ el-Umerî. 3 Cilt. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1981.
- Gündüz, Eren. *el-Mecmû'u'l-Fikhî Adli Eseri ve İslâm Hukuk Düşüncesindeki Yeri*. Bursa: Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2007.
- Garvî, Muhammed Hâdî el-Yüsûfî. *Min Târîhi'l-hadîs*. Kum: Mecmeu'l-Fikri'l-İslâmî, 1424.
- Hârî, Cafer Abbâs. *Belâğatu'l-Îmâm Zeynelâbidîn*. Kum: el-Mecmeu'l-Âlemî li-Ehl-i Beyt, 1423.
- Hulv, Seyyid Muhammed. *Şerhu'l-Münâcâtî'l-hamse aşer*. b.y.: el-Atemetü'l-Abbâsiyyetü'l-Mukaddese, 2016.
- İbn Ebî Hayseme, Ebû Bekir Ahmed b. Ebî Hayseme. *et-Târîhu'l-Kebîr*. thk. Salâh b. Fethî. 4 cilt. Kahire: el-Fârûku'l-Hadîse, 1427/2006.
- İbn Hacer, el-Askalânî. *Tehzîbü't-tehzîb fî ricâli'l-hadîs*. thk. Adil Ahmed Abdulmevcud, Ali Muhammed el-Muavviz. 7 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2004.
- İbn Hallikân, Ebû'l-Abbâs Şemsüddîn Ahmed b. Muhammed. *Vefeyâtü'l-a'yân ve enbâ'ü ebna'î'z-zamân*. thk. İhsan Abbâs. 7 Cilt. Beyrut: Dâru Sâdır, 1970.
- İbn Hubeyre, Ebû'l-Muzâffer Yahyâ b. Hubeyre. *el-İfsâh 'an Me'ânî's-Sihâh*. thk. Fu'âd Abdulmun'im Ahmed. 8 Cilt. Riyad: Dâru'l-Vatan, 1417.
- İbn Sa'd, Ebû Abdullâh Muhammed b. Sa'd b. Menî'. *et-Tabakât*. thk. Ali Muhammed Ömer. 11 Cilt. Kahire: Mektebetü'l-Hancî, 2001.
- İbn Şâhîn, Ebû Hafs Ömer b. Ahmed el-Bağdâdî. *Târîhu esmâi's-sikât*. thk. Muhammed b. Alî el-Ezherî. Kahire: el-Fârûku'l-Hadîsiyye, 1430/2009.
- İbn Zenceveyh, Ebû Ahmed Hamîd b. Mahled el-Horasânî. *Kitâbu'l-Emvâ*. thk. Şâkir Zeyb Feyyâd. Riyâd: Merkezu'l-Melik Faysal, 1986.
- Kılavuz, Ahmet Saim. "Zeynelâbidîn". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 44/365-366. Ankara: TDV Yayınları, 2013.
- Küleynî, Muhammed b. Yakûb, *el-Kâfi*. 8 Cilt. Beyrut: Menşûretü'l-Fecr, 2007.

- Kuzudişli, Bekir. *Şîa ve Hadîs*. İstanbul: Klasik Yayınları, 2017.
- Meyânnecî, Ali el-Ahmedî. *Mekatibu'r-Resûl*. 4 Cilt. Tahran: Dâru'l-Hadîs, 1419.
- Mizzî, Ebü'l-Haccâc Yusuf b. Abdirrahmân. *Tehzîbü'l-kemâl fî esmâi'r-ricâl*, thk. Beşşâr Avvâd Ma'rûf. 35 Cilt. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1980.
- Müslim, Ebü'l-Hüseyin Müslim b. el-Haccâc el-Kuşeyrî. *Sahihu Müslim*. thk. Muhammed Fuâd Abdulbâkî. 5 Cilt. Beyrut: Dâru'l-İhyai't-Turâsî'l-Arabî, 1991.
- Nâsirî, Ali. *Hadîs İlimlerine Giriş*. trc. Muhammed Mehti Turan. İstanbul: el-Mustafa Yayınları, 2014.
- Sa'îd b. Mansûr. *es-Sünen*. thk. Sa'd b. Abdillâh b. Abdilazîz Âl Humeyd. 5 Cilt. Riyad: Dâru'l-Useymî, 1414.
- Sezgin, Fuat. *Târîhu't-türâsi'l-Arabî*. trc. Mahmûd Fehmî Hicâzî vd. 8 Cilt. Riyad: Câmiatu İmâm Muhammed b. Suud, 1982-88.
- Suiçmez, Yusuf. *Şîa Hadîs Tarihi*. İstanbul: Endülüs Yayınları: 2018.
- Şeyh Sadûk, Muhammed b. Ali b. el-Hüseyin b. Mûsâ b. Bâbeveyh. *el-Hisâl*. thk. Ali Ekber el-Gaffârî. Kum: Müessesetü'n-Neşri'l-İslâmî, 1362.
- Ufurî, Ebû Amr Halife b. Hayyât. *Târîhu Halife b. Hayyât*. thk. Ekrem Dîyâ el-'Umerî. Dimeşk, Beyrut: Dâru'l-Kalem, Mu'essesetu'r-Risâle, 1977.
- Zehebî, Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed. *Tezkiretü'l-huffâz*. thk. Zekeriya Umeyrât 4 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1998.
- Zeyd b. Ali, *Müsnedü'l-İmâm Zeyd*. thk. Abdulazîz b. İshâk el-Bağdâdî. Beyrût: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1403/1983.
- Zeyneâbidîn, Ali b. Hüseyin. *Dîvânu'l-İmâmi's-Seccâd*. thk. Mâcid b. Ahmed el-Atiyye. Beyrut: Müessesetü'n-Nûr, 2002.
- Zeyneâbidîn, Ali b. Hüseyin. *es-Sahîfetü'l-kâmiletü's-Seccâdiyye*. thk. Es-Seyyid Muhammed el-Bâkır. Beyrut: Müessesetü'l-A'lâ, ts.
- Zeynelâbidîn Ebû Muhammed Ali b. el-Hüseyin, *Müsnedü'l-İmâmi's-Seccâd*, thk. eş-Şeyh Abdulazîz el-'Utâridî. 2 Cilt. Tahran: İntişâratu Utârid, 1379.
- Zeynelâbidîn, Ali b. Hüseyin b. Ali. *eş-Sahîfetü's-Seccâdiyye*. trc. Seyyid Seccad Hüseyini. İstanbul: Sekaleyn Yayınevi, 1997.
- Zeynelâbidîn, Ali b. Hüseyin. *Hukuk Risâlesi*. Trc. Abdülaziz Hatip. İstanbul: Nesil Yayınları, 2010.